

ARAP BAHARI ÜZERİNE ORYANTALİST VE MARKSİST DEĞERLENDİRMELER

ORIENTALIST AND MARXIST REVIEWS ON THE ARAP SPRING

Ali ACAR*, Habib AYDIN**

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü,
alacar@selcuk.edu.tr

** Öğr. Gör., Şırnak Üniversitesi, Silopi Meslek Yüksekokulu, pamukkale_9@hotmail.com

ÖZ

İnsanlık tarihinde siyasi değişimlerin dinamik bir süreç içerisinde olduğu bilinmektedir. Bu değişimler kendi içinde farklı nedenler üzerinden şekillenmeye başlar ve bazı sonuçlar doğurabilir. Bu önemli değişimlerden bir tanesi de "Arap Baharı"dır. Çalışmamız ilk önce Arap Baharı'nı Oryantalist (Batılı Yazarların doğuyu anlamlandırmaya batılı kavramlarla yaklaşması) bakış açısı ile irdelemeye çalışacaktır. Oryantalizm disiplininin bu süreçteki karşılığı sorgulanacaktır. İkinci olarak Arap Baharı, Marksist eleştirilere tabi tutularak, sürecin ekonomik sebepler üzerinden inşaa edilebilir(mez)liği değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Arap Baharı, Oryantalizm, Marksizm, Ortadoğu.*

Jel Kodları: *P26, D74, N45.*

ABSTRACT

Political changes in the history of mankind is known to be a dynamic process. These changes will begin to take shape over different causes in itself and may have some consequences. This is also one of the most important changes in the "Arab Spring" is. Our study was the first Arab Spring Orientalist (approaching with western concepts to make sense of the east of the Western Writers) will try to analyze the angle of view. Consideration of orientalism discipline in this process will be questioned. Second subjected to the Marxist critique of the Arab Spring, the process of the feasibility built (or could not) on economic reasons will be evaluated.

Keywords: *Arap Spring, Orientalism, Marxism, Middle East.*

Jel Codes: *P26, D74, N45.*

1. GİRİŞ

2010 yılından itibaren Ortadoğu ve İslam ülkelerinde başlayan siyasi çatışmalar, dünya kamuoyunda büyük yer edinmiş, bu çatışmalar üzerinde birçok akademik çalışma yapılmıştır. Birçok akademik disiplin bu çatışmaları etraflıca analiz etmeye çalışmıştır. Çatışmalar: sosyoloji, iktisat, siyaset, uluslararası ilişkiler gibi disiplinler tarafından nedenleri ve sonuçları üzerinden çözümlenmeye çalışılmıştır.

Çatışmaların 2000'li yıllardan sonra yoğunlaşması ve özellikle İslam ülkelerinde ortaya çıkması, bu çalışmanın ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır.

Bu çalışma, öncelikle Arap Baharı olgusunun, Oryantalist yaklaşımın bir tezahürü olduğu düşüncesini ileri sürmektedir. Karl Marks'ın tarih kavramını "sınıf mücadeleleri" olarak tanımlamasına,

Arap Baharı'nın bir örnek laboratuvar olduğu düşüncesi, bu çalışmanın bir diğer yaklaşımıdır. Bu yaklaşımlar doğrultusunda, çalışmamız Arap Baharı'nı Oryantalist tanımlamalar ve Marksist eleştiriler bağlamında inceleyecektir.

2. ARAP BAHARI

Arap hadiseleri, batı basını tarafından "Arap Baharı" olarak isimlendirilmiştir. Bahar kavramını mevsimsel bir döngüdür. Bu kavram ile hadiseleri belli bir süreç içinde tanımlaya çalışmak güç olduğundan dolayı Fuller, "Arap Uyanışı" kavramını kullanmayı tercih etmektedir. Arap Baharı, 1960'lardaki Arap Milliyetçiliği'nden sonraki en önemli olaylardan bir tanesidir. İngiliz ve Fransız sömürgeleriyle bağlantılı olan geleneksel monarşik¹ rejimlerin yıkılmasına tanıklık etmiştir (Fuller, 2016,40). Köchler, Arap Baharı yerine "Arap İsyanları" kavramını kullanmaktadır (Köchler, 2014:366). Arap Baharı denilen süreç, geniş çaplı bir halk isyanıdır. On yıllar boyunca devam eden Fransız ve Rus devrimlerine benzetilmektedir (Gerges, 2014:46).

Atacan, "Arap Baharı" kavramına karşı çıkmakla beraber, isyanların değişim ile dönüşüm taleplerinin bastırılmasına Bahreyn'den başladığını ifade etmektedir. Dış müdahaleler, süreci iç savaşa dönüştürmüş ve isyanın niteliği değişmiştir (Atacan, 2014:192). Dış müdahaleye örnek olarak; Fransa'nın 17 Mart 2011 tarihindeki Libya'ya müdahalesi isyanın seyrini isyancılar lehine değiştirmiştir (Ersoy,

2014:239). Müdahale batının Libya'ya karşı güven bunalımından kaynaklanıyordu. Batı, yeni yönetim üzerinden petrol, tabii kaynaklar ve Kuzey Afrika'daki gelişmeleri takip etmeyi planlıyordu. Müdahale, çıkarıcı amaçlara ve maddi menfaatlere dayanıyordu (Köchler, 2014:377).

Arap Baharı'nın sosyo-ekonomik nedenleri üzerinde farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Prashad, Arap Baharı'nın tarihsel arka planında ekmek fiyatlarının istikrarsız olmasının önemli bir neden olduğunu belirtmiştir. 2008 yılına gelindiğinde neoliberal² güvenlikçi politikalar da eklenince, Fas'tan Suriye'ye kadar protestolar görülmüştür. Ekmek protestolarına işsizlik de eklenmiş ve devletin güvenlikçi yaklaşımı aşırılıklara neden olmuştur. Kahire'deki tekstil işçilerinin 2006'da yaptıkları grev, 2008 olaylarının temel taşı olmuştur (Prashad, 2012:26). Yemen'de de yine siyasal düzeni değiştirmek isteyenleri bir araya getiren kavramlar "Diktatörlük³, yolsuzluk, yoksulluk ve işsizlik" olmuştur (Prashad, 2012:79). Eski ABD büyükelçilerinden Chas Freeman, Arap Baharındaki temel çatışma nedenini "demokratik islam ile baskıcı islam arasındaki mücadele" şeklinde tanımlamıştır (Fuller, 2016:263).

Dabaşı'ye göre, Suudi Arabistan, Bahreyn, Ürdün, Suriye, Libya ve Fas gibi ülkelerde nitelikli demokratik kurumlar olmamakla birlikte ortaçağ izlerini taşıyan modern hükümdarlıklar bulunmaktadır (Dabaşı, 2015:135-136).

Kösebalan ve diğ., bu sürece farklı yaklaşmışlardır. Bu yaklaşıma göre; Arap

¹ "Yalın biçimde, egemenliğin tek bir bireyde bulunduğu yönetsel rejim; tek adam yönetimi. Monarhin egemenlik yetkisi, genel olarak babadan oğula geçen bir yetki olagelmışse de, monarşinin başkaldırma sonucu silahla el değiştirdiği, tarihte sıkça görülen olaylardır. Öte yandan özellikle eski çağlarda, soylular ya da yüksek din görevlilerinden oluşan "seçmenler" tarafından belirlenen monarklar da (Kutsal Roma Germen İmparatorluğu, Papalık) olmuştur. Monarşi, anayasal (meşruti) monarşiyle ya da mutlakiyet rejimiyle karıştırılmamalıdır. Tek adam yönetim tipi, tarih içinde genel çizgi itibarıyla mutlakiyetçi monarşiden, anayasal ya da meşruti monarşiye dönüşmüştür" (Bozkurt ve diğ., 2008:173).

² "Neo-Liberalizm, Friedrich Hayek ve Milton Friedman gibi serbest piyasa iktisatçılarının ve Robert Nozick gibi filozofların yazılarında geliştirilen klasik siyasi iktisadın güncelleştirilmiş bir türüdür. Neo-liberalizmin merkezi ilkeleri piyasa ve bireydir. Başlıca neo-liberal hedef ise, regüle edilmeyen piyasa kapitalizmin verimliliği, büyümeyi ve yaygın refahı beraberinde getireceği inancından hareketle, "devletin sınırlarını geri itmek"tir" (Heywood, 2013:79).

³ Otokrasi kavramı ile aynı anlamı çağrıştırmakla beraber, mutlak gücün bir kişide toplanması durumu olarak tanımlanabilir (Heywood, 2013:483).

cumhuriyetlerinde en büyük sorun meşruiyettir. Güdümlü seçimler halk iradesini yansıtmamakta ve rejimlere meşruiyet kazandırmamaktadır. Bazı monarşilerin Avrupa ve Amerika ile ilişkileri farklılık arz etmektedir. Suudi Arabistan'ın istikrarı, Amerika'ya ve petrolün güvenli arzına bağlıdır. Bahreyn'in Amerikan filosuna ev sahipliği yapması Arap Baharı'na benzer süreçlerin bu ülkelerde çıkmamasına neden olmaktadır (Kösebalaban ve diğ., 2014:217).

Arap Baharı, sömürgecilik sonrası yapıların bölgede sona ereceğinin işaretiydi. Sömürge karşıtı milliyetçilik, sosyalizm ve İslamcılık Avrupa sömürgecilğine karşı bölgede oluşturulan modern ulus devletlerinin ideolojik yapılarıdır. Sömürgecilik sonrası yapılar; İran İslam Cumhuriyeti, Suriye Baas rejimi, Libya'da tiranlık, Suudi Arabistan'dan Ürdün'e, Kuveyt'e, Fas'a kadar yerleşik ataerkil kabilecilik ile Mısır ve Tunus'un neoliberal baskıcı yönetimleriydi (Dabaşı, 2015:199). Bu sömürgecilik sonrası yapılardan bazılarının bağımsızlık tarihleri; Mısır 1936, Irak 1932, Libya 1951, Tunus ve Fas 1956, Cezayir 1962 şeklindedir (Lockman, 2013:182).

1990'larda Arap ülkelerindeki otoriter rejimler, radikal İslamcı hareketlerin kendilerini devirme talebini şiddetle bastırabilmişlerdi (Lockman, 2013:316). Sotniçenko'ya göre, Arap Baharı ile halkların karşı çıktığı; Esed, Mübarek, Kaddafi, Salih ve Zeynelabidin bin Ali'nin sahip oldukları sosyalist, milliyetçi ve pan-Arap görüşleri geçerliliğini yitirmişti. Bu süreç dinin laik seküler yönetimler karşısında tekrar yükselişi ve siyasi sistemi zorlamasını içermektedir (Sotniçenko, 2014:388-389).

“Arap Baharı” kavramını tanımlamaya çalıştıktan sonra, ülke örnekleri üzerinde sürecin nedenlerini, yönetimlerin tutumlarını ve batılı ülkelerin çıkar odaklı politikalarını açıklamaya çalışacağız.

2.1. Tunus

İlk olarak Tunus'ta Cumhurbaşkanı'nın ülkeyi terk etmesi ile başlayan Arap Baharı⁴, Ortadoğu⁵⁶ ve Kuzey Afrika'ya yayılmıştır. Bazı yumuşak veya radikal değişimlerin yaşandığı süreç sonunda birçok ülkede otuz yıldır devam eden diktatörlükler devrilmiştir (Toraman, 2015:58).

Tunus'taki olaylar; “Yasemin Devrimi”, “Onur Devrimi” ya da “Tunus Devrimi” olarak isimlendirilmektedir. Bu kavramların en önemli nedenlerini bireysel ve toplumsal mücadeleler oluşturmaktadır. En temel istek, mevcut şartlara karşı halktaki usanmışlık duygusudur (Kösebalaban ve diğ., 2014:202). Köchler'e göre, isyanların arkasında kimlikler ve ideolojiler bulunmamaktadır. İsyandar, hayat şartlarına karşı öfkenin yükselmesidir. Tunus, Libya, Mısır, Bahreyn ve Suriye'deki iç kargaşanın temel dinamiği derin toplumsal huzursuzluklardan kaynaklanmaktadır (Köchler, 2014:366).

Arap Baharı sürecinde Tunus farklı bir pozisyona sahiptir. Diğer ülkelere bir referans olabilir. Çünkü ülkede eğitilmiş,

⁴ “Arap ve Müslüman dünyasının dört bir yanında 18 Aralık 2010 tarihinden bu yana patlak veren devrimci ayaklanmaların genel görünümü, karmakarışık ve şaşırıcı olabilir. 2011 yılının sonbaharına gelindiğinde Tunus, Mısır ve Libya'da (her ne kadar NATO'nun insani müdahale adı altında Libya'yı bombalaması Libya'lıların zaferine gölge düşürdüyse de) iktidardaki rejimler devrilmiş bulunuyordu. Suriye, Yemen ve Bahreyn'de barışçıl halk kitleleri sokağa dökülerek demokratik dönüşüm talep ediyor, karşılığında acımasızca bastırılıyor ya da yadsınıyorlardı. Fas, Cezayir ve Ürdün'de de büyük çaplı ayaklanmalar başgöstermiş, iktidarı köklü reform vaadinde bulunmaya zorlamışlardı. Umman, Kuveyt, Lübnan, Moritanya, Suudi Arabistan, Sudan ve Batı Sahra'da ise görece küçük gösteriler yapıyordu” (Dabaşı, 2015:197).

⁵ “Bu kavram, sömürgeci güçlerin bir ürünüdür. Zaten Ortadoğu'nun sınırları ve kapısı da suni; 1916'da İngilizler ile Fransızlar arasındaki Sykes-Picot Anlaşması çerçevesinde bu coğrafya şekillendi. Yani Ortadoğu aslına bakarsanız bir icat” (Gerges, 2014:37).

⁶ Lockman, bu kavramın 1902 yılında Amerikan askeri tarihçi Alfred Thayer Mahan tarafından literatüre kazandırıldığını söyler (Lockman, 2013:158).

kuvvetli bir orta sınıf bulunmaktadır. Batı ile sıkı bir ilişkiye sahiptir. Küçük bir ülke ve yolsuzluk olmadığı sürece kendi kendisini besleyebilecek bir ülke konumundadır (Kösebalaban ve diğ., 2014:208-209).

2.2. Cezayir

2011 yılının Ocak ayında Cezayir meydanları yüzbinleri bulan kalabalık gösterilere tanık olmuştur. “Demokratik Değişimler için Ulusal Koordinasyon” öncülüğündeki protestolar Şubat sonu itibari ile gerilemeye başlamıştır. Arap Baharı’nın devrimsel etkisi Cezayir açısından yüzeysel kalmıştır (Del Panta, 2017:2). Gösterilerin farklı kesimleri bir araya getirememesi, işçi sınıfının pasif kalması gibi nedenler, Arap Baharı’nı Cezayir’de amacına ulaştırmamıştır (Del Panta, 2017:6).

2.3. Yemen

Ülkede patlak veren gösterilere karşı, Salih yönetimi, öncelikle ekonomik teşviklerle cevap vermeye çalışmıştır. Teşvikler yetersiz kalınca yönetim, müzakere masasına oturmaya mecbur kalmıştır (Durac, 2012:166). Arap Baharı’nın aktörleri arasında bulunan Yemen, sahip olduğu örgütlü kabile yapısından dolayı devlet başkanı Ali Abdullah Salih’in görevi bırakmasına neden olmuştur (Ayhan, 2012:203). Ülkenin sosyolojik dokusunda bulunan kabilecilik, siyasi atmosferi tanımlamayı karmaşık hale getirmektedir (Durac, 2012:168). Tarihsel sürecin biriktirdiği öfke, ülkenin güneyinden ziyade kuzeyine yatırımların yapılması gibi nedenler çatışmaların düzeyini artırmıştır (Ayhan, 2012:215). Ülke tarihinde 1962-1970 yılları arasında yaşanan iç savaş, Mısır ve Suudi Arabistan’ı belirgin taraf haline getirmiştir. Ülkede El Kaide’nin taban yaratma çabası dış politikada Amerika’nın ilgisini Yemen’e yönlendirmiştir (Phillips, 2011:129). Amerika, Yemen’in Suudi Arabistan gibi Şii yayılmacılığına karşın kalkan olabilme görevi nedeniyle, zaman zaman ülkeye maddi destek sağlamıştır (Ayhan, 2012:223).

2.4. Mısır

2011 yılının Ocak ayı, Mısırlılar için taleplerini seslendirecekleri bir dönüm noktası olmuştur. Tahrir Meydanı büyük gösterilere tanıklık etmekteydi. Güvenlik tedbirlerinin aksine gösteriler barışçıl talepler içermekteydi (Kienle, 2012:537). Neoliberal politikaların başarısızlığı, Mısır’daki protestoların nedenlerinden biridir. Bu politikalar ekonomik krizler ile birleşince toplumsal huzursuzluk artmaya başlamıştır (Kienle, 2012:549). Mısır’ın ekonomik gelişiminde dış faktörleri belirtmek önemlidir. Dünya Bankası, İMF, AB, Amerika, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri başlıca destekleyiciler arasında bulunmaktadır. Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri özellikle askeri projelere destek vermektedir (Salamey, 2015:121). Arap Baharı sürecinde, Arap ülkelerinde bir Arap milliyetçiliği olduğu fikrini söylemek güç olmaktadır. Tahrir Meydanı’nda Tunus bayraklarının sallanmış olması bu düşünceyi pek az etkilemektedir (Kienle, 2012:541). Gösteriler başarıya ulaşmış ve dönemin devlet başkanı Mübarek istifa etmiştir. Mübarek sonrası Cumhurbaşkanı seçilen Mursi döneminde de ekonomik sıkıntılar devam etmiştir. İMF ve Dünya Bankası’ndan borçlanmalar, vergilerin artırılması, işsizlik ve bütçe açığı gibi problem beraberinde askeri darbeye neden olmuş, Mursi yönetimden uzaklaştırılmıştır (Salamey, 2015:117).

2.5. Suriye

2011 yılının yazında İslamcı kimlik ile harekete geçen rejim karşıtları, dış güçlerin desteğini almışlardı. Rejim karşıtlarının ortak duygusu “güvensizlik” olarak tanımlanabilir. Çatışmalar ilerledikçe rejim karşıtları arasında bölünmeler başlamaktaydı (Joya, 2012:32). BM, Suriye’deki iç savaş tahribatını, 1994 yılında Ruanda’da yaşanan olaylardan bu yana yaşanan en büyük yıkım olarak tanımlamaktadır (Heydemann, 2013:59). 2011 ve 2012 yılında Amerika’nın Suriye özelinde, diplomasi yerine yaptırımlar ile ilerlemesi İran’ın siyasi konumundan kaynaklanmaktadır. Bu siyasi konum,

Amerika-İran arasında çıkabilecek çatışmanın ilk sürecini, Suriye üzerinden başlatma şeklinde açıklanabilir (Joya, 2012:36). Rusya ve Çin tarafından sağlanan askeri ve mali yardımlar ile BM nezdindeki tutumları, Suriye rejimi için hayatı bir devamlılık sağlamaktadır (Heydemann, 2013:63). Rejim karşıtı muhalefetin dağınık olması, meşruiyetini sağlamakta zorlanması gibi nedenler, Suriye'yi diğer Arap Baharı'nı yaşayan ülkelerden ayırt etmektedir (Heydemann, 2013:69).

2.6. Irak

Arap Baharı süreci öncesinde benzer gelişmeleri yaşayan Irak, kurumsal bir siyasal sistemin bulunmayışından dolayı fikirler yerine kimliklerin etrafında olayların cereyan etmesine tanık olmuştur. Bastırılmış kimliklerin taleplerine cevap verilmeyip, mevcut sorunlara karşı alt kimlikler ön plana çıkarılarak siyaset yapılmaktadır. Serbest piyasa eksikliği, kamu gücünün koz olarak kullanılması Irak'taki istikrarsızlığı derinleştirmektedir (Torlak ve diğ., 2014:309).

2.7. Bahreyn

Arap dünyasında başlayan isyan dalgası Tunus ve Mısır yönetimlerini devirince, Bahreyn de bu dalganın içine dahil olmuştur. 14 Şubat ve 15 Mart 2011 tarihleri arasındaki gösteriler olağanüstü hal ilanı ile sonuçlanmıştır (Alshehabi, 2014:46). Göstericilerin büyük çoğunluğunun Şii mezhebinden olması, protestoların İran ve Hizbullah destekli bir örgütlenme olduğu iddiasını ortaya çıkarmıştır. Şii göstericilere karşı Sünni göstericiler rejim yanlısı olarak meydanlarda yerlerini almıştır (Alshehabi, 2014:47). Gösterilerin mezhep çatışmasına dönmesi üzerine, Bahreyn yönetimi kapsamlı reformlar yapılacağı açıklamasında bulunmuştur. Şii göstericiler: anayasal monarşi, egemenliğin halk odaklı olması gibi talepleri savunmaktaydılar (Ayhan, 2012:286-287). Sünni komşularının ve batının desteği olmasına karşın, iktidarda Şiiler olmadan istikrarın olmayacağı düşüncesi hakimdir (Ayhan, 2012:298). Suudi Arabistan'ın Basra

Körfezi'ndeki bazı otoriter rejimleri kuvvetle desteklemesinin nedenleri: benzer gösterilerin kendi ülkesine sıçramasını önleme, Bahreyn'in sahip olduğu coğrafi strateji ve Suudi petrolünün lojistik güvenliğini sağlama şeklinde sıralanabilir (Nuruzzaman, 2013:367).

2.8. Libya

Libya'da Arapların % 85'i kabile yapısına göre örgütlenmiştir. Siyasi konularda, kabile formu birincil rol oynamaktadır. Genel bir savaş veya isyan kararı alındıysa siyasete ve bürokrasiye yansımaktadır (Ersoy, 2014:237). Kaddafi, Libya'da muhalif kesimlerin tepkisini toplamıştı. İslamcılar, sürgündeki muhalifler, insan hakları savunucuları bunlardan bazılarıdır. Buna karşın Libya'nın kabilevi yapısı, Kaddafi rejiminin ayakta kalmasına olanak sağlamıştı. Tunus ve Mısır'daki ayaklanmalar rejimin yıkılabileceğine dair işaretler içermekteydi. Muhalifler, Tunus ve Mısır'dan etkilenmişti. Kaddafi'nin sert önlemleri krizi yönetilemez hale getirmiştir (Ayhan, 2012:162). Kaddafi'nin devrilmesi başarı olarak görülmesine rağmen Kaddafi sonrasında istikrar adına sıkıntılar yaşanmaktadır. Ulusal ordu altında örgütlenme, ülkenin imarı, yerel otoritelerin sivilleşmesi, konseyler arası yasal çözümler, eski rejim taraftarlarının sisteme dahil edilmesi, gibi sorunlar çözüm beklemektedir (Ayhan, 2012:196).

Arap Baharı her ne kadar yerel talepler olarak gözüke de batının tarafgir ve pragmatist tutumu olayların seyrini değiştirebilmektedir. Bu nedenle her ülkede aynı sonuca ulaşılmamaktadır. Bu bilgiler ışığında, Arap Baharı'nın dış müdahalelerden bağımsız olmadığı fikri kabul görmektedir. Dış müdahale yaklaşımının tarihi "oryantalizm" disiplinin ortaya çıktığı döneme kadar götürülebilir.

3. ORYANTALİZM

Oryantalizm⁷, 18 yüzyılda bir disiplin haline gelmeden önce hazırlık aşaması geçirmiştir. 19. yüzyılda etkinliği artmıştır. 20. Yüzyılda ise farklı disiplinlerin ortak çalışma alanı haline gelmiştir (Yıldız, 2002:15).

Lewis (1982:3), Oryantalizm kavramını, Batı Avrupalı sanatçıların Ortadoğu ve Kuzey Afrika seyahatleri esnasında gördüklerini veya hayallerini abartılı şekilde resmetmeleri olarak tanımlar. Oryantalizmin bilim olarak gelişmesini Rönesans döneminden başlatmaktadır. Bu dönemde Yunan, Latin, İbrani dillerinden sonra diğer dillerde de çalışmalar yapılmıştır.

Oxford ve Cambridge üniversitelerinde Arapça kürsülerinin kurulması, İngilizlerin Akdeniz'deki ticaretini geliştirmek amacıyla İngiliz devlet görevlileri tarafından desteklenmiştir. Biraz daha geriye gidilirse 1539 yılında Guillaume Postel, Pariste'ki College de France'da Arapça kürsüsünün başkanı olmuştur (Lockman, 2013:93).

19. yüzyılda oryantalist çalışmalar batılı üniversitelerin birçok yerinde yapılmıştır. Tarih, Sosyoloji, Sanat, İlahiyat gibi Doğu ve Ortadoğu ile ilgili konular işlenmiştir (Yıldız, 2002:33). Lockman'a göre 19. yüzyılda batı akademik eğitimi: şark dillerini, dinlerini, tarihlerini ve kültürlerini çalışmayı "Oryantalizm" olarak isimlendirecekti (Lockman, 2013:93). İkinci dünya savaşından sonra Oryantalizmin sosyal bilimlerle ilişkisi, İslam Medeniyeti'nin sosyal bilimler için büyük bir referans kaynağı olmasına neden olmuştur. Osmanlı Kültür ve Medeniyeti de bu dönemde İslam Araştırmaları içinde yer almaya başlamıştır (Yıldız, 2002:79).

Bazı yazarlar, Oryantalizm'in tarafgir olduğuna dair itirazlarda bulunmuşlardır. Kıpti sosyolog Anouar Abdel-Malek,

Oryantalizm akımının Avrupa merkezci olduğunu, geçmiş ile takıntılı bir yaklaşımla sosyal bilimlere ve Marksist metodolojiye gereken önemi vermediğini savunmuştur (Lewis, 1982:7). Oryantalizm'e yeni bakış açısı getirmesiyle bilinen yazarlardan Said, Avrupa ve Amerika'nın doğu çıkarlarının politik temelli olduğunu belirtmektedir. Dinamik olan bir süreç menfaat ilişkilerinden meydana gelmiştir. Politik, ekonomik ve askeri gerekçeler barındırmaktadır. Bu dinamizm, "Doğu" kavramını yaratmıştır. Bu yaklaşım Said'in "Oryantalizm" kavramını tanımlamaktadır (Said, 1998:26). Bu düşünceyi destekler nitelikte; National Geographic dergisi, sömürgecilik sonrası düşünceyle incelenen oryantalist kavramlar ile Arap dünyasını tasvir etmektedir. Dergi, Arap dünyasını "ilkel" ve "azılı" olarak tanımlayarak ötekileştirmekte, Amerika'nın müdahalelerine meşru bir zemin kazandırmaktadır (Gökmen ve diğ., 2012:42).

Lockman'a göre görsel ve yazılı alanda Batı Avrupa'nın ve Birleşik Devletler'in "öteki" tanımlamasının radikal, vahşi ve ürkütücü Müslüman simgesinin kökleri eskiye dayanmaktadır. Duygusal karşılığı da bulunan bu tanımlamalar, siyasi amaçlara dayandırılıp onlar üzerinden stratejiler belirlenmektedir (Lockman, 2013:84). Örneğin; Tarihçi Lewis, Müslümanların yaşadığı coğrafyayı anlaşılması zor, muğlak ve soyut olarak tanımlamaktadır (Lockman, 2013:257).

Ötekileştirme, kolonyal güçler tarafından bir araç olarak kullanılmıştır. Jeopolitik çıkarları sağlamak amacıyla da medenileştirme misyonu (la missioncivilisatrice) terimini üretmişlerdir (Gökmen ve diğ., 2012:118). Birinci Dünya Savaşı esnasında bazı Oryantalistler savaşta görev almışlardır. Arkeolog Hogarth, Öğrenci Lawrence, St. John Philby ve Gertrude Bell gibi isimler sayılabilir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde muhalifleri örgütlemek için çalışmışlardır (Lockman, 2013:162). Yine bu dönemde "Revue du Monde", "Der Islam" ve "The Moslem World" adlı

⁷ "Latince'den türetilen "Oryantal", doğulu anlamına gelir ve "Orient" (Şark) de, daha sonra, Güneydoğu Avrupa'dan Çin'e kadar uzanan Asya topraklarına işaret edecektir" (Lockman, 2013:54).

dergiler İslam dünyası üzerine çalışmalar yapmışlardır (Lockman, 2013:164).

Gerges, Batı'nın yaklaşımının, elit siyaseti ve kamuoyu arasında ilişkilere yönelik olduğunu, toplumu ve tarihsel sosyolojiyi ihmal ettiğini ileri sürer (Gerges, 2014,28). Batı'nın özgürlük ve hukuk üstünlüğü öngörüsü, Batılı olmayan toplumların yönetilmesi düşüncesine meşruluk kazandırma çabası içermektedir. Yerleşik despotizme karşı ancak Batı'nın mücadele edebileceği fikri hakimdir (Lockman, 2013:109).

Lewis, oryantalizmin yayılcı güçlerin tekelinde olduğu fikrine karşı çıkmaktadır. Yazar'a göre, Arapça ve İslam incelemeleri sömürgecilikten yüzyıllar önce başlamıştır. Bu tür incelemeler Arapların tahakküm altına alınmasında payı olmayan Almanya gibi ülkelerde de gelişmiştir (Lockman, 2013:276).

Amerikalı yazar David Horowitz, "islamofaşizm"⁸ kavramının taraftarı olmakla beraber, İslamcı rejimlerle savaşılmaya için bu kavramı referans almıştır. Irak işgaline kamuoyu desteği sağlamayı amaçlamıştır. İslam'ı araştıran çoğu düşünür bu kavramın tutarlı olmadığını; Hizbullah, El-Kaide, İran İslam Cumhuriyeti, Hamas, Taliban, Mısır'da Müslüman Kardeşler ile Suudi Arabistan gibi farklı, bazen birbiriyle çatışan rejimleri ya da hareketleri aynı gruptandırmaya dahil etmeyi tutarsızlık olarak görmüşlerdir (Lockman, 2013:378).

3.1. Oryantalizm ve Arap Baharı

Arap Baharı, batı tarafından İslam ve Arap ülkelerindeki geri kalmışlığa bir tepki olarak değerlendirilmiştir. Kadınlar için Arap Baharı'nın eşitlik mücadelesi şeklinde tanımlanması da oryantalist bakış açısının cinsiyetçi bir yaklaşımı şeklinde

düşünülmektedir (Ventura, 2017:291). Batı'nın akademik ve aydın kesimleri Arap Baharı'nın demokrasi çıkarmasını ve "evrensel demokrasiye" ulaşabilirliğini de tartışmaktadırlar. Bir kısmı liberal demokrasinin amaç edinilmesini öne sürmektedir. Diğer bir kısmı liberal demokrasiye ulaşabilmenin çoğulcu bir demokrasinin gerekliliğini ileri sürer. Üçüncü bir yaklaşım "evrensel adalet" kavramının tesis edilmesini belirtir. Mostafa ise tüm bu yaklaşımların özgün olmasının önemine dikkat çekmektedir (Mostafa, 2014:99). Öte yandan Birleşik Devletler'in yerel İslamcı müttefikleri nasıl görmeli konusu da tartışılmıştır. Bunlardan birincisi; İslam'ı Batı'ya potansiyel tehdit olarak gören "Katı-tutum sahipleri" olarak adlandırabileceğimiz, Bernard Lewis'i takip eden akımdır. Bu akıma göre, İslam demokrasi kurallarına göre yönetilmeyen, tüm toplumu sınırlayan ve terörizm üreten dinamizme sahiptir. Bu sebeple ılımlı ya da demokratik bir İslamcı hareketten söz edilmemelidir. İkinci yaklaşım olarak ifade edebileceğimiz ise "liberal kamp" akımıdır. Bu akımın temsilcilerinden bazıları; John L. Esposito ile John Voll'dür. Bu yazarlar İslam geleneği içerisindeki Müslüman demokratların çabalarının önemini vurguladılar. Devrim ve şiddetten kaçınan katılımcı hareketlerin olduğunu öne sürerler (Lockman, 2013:317-318).

11 Eylül 2011, liberal kamp taraftarlarının düşüncelerini pekiştiren Ortadoğu'nun geleceği açısından bir dönüm noktası olmuştur. Amerikan dış politikasında; liberal demokrasilerinin yaygınlaştırılması ve Büyük Ortadoğu Projesi'nin başlangıç sinyalleri verilmeye başlanmıştır (Dağcı, 2006:177-178).

Katı-tutum sahiplerine benzer yaklaşıma sahip Birleşik Krallığın eski Başbakanlarından Balfour, batı toplumlarının tarih boyunca kendilerini yönetebildiğini söylemektedir. Doğu için aynı şeyleri ifade etmemekte, yüzyıllar boyunca mutlakiyetçi iktidarların hakim olduğunu ifade etmektedir. Balfour'a göre; Doğu'nun ihtişamlı yüzyılları kendi kendini yönetmekten yoksundur (Said, 1998:54).

⁸ Faşist düşünce, bireyi fedai olabilme güdüleriyle beslemeye çalışır. Kendisini sorgusuz şekilde ırkı ya da ulusu için teslim edebilecek insanlar kümesi, bu düşünce için ideal olma ölçütüdür (Heywood, 2013:90). Çalışmamız bağlamında, bu kavram islamofaşizm, islam ve faşizmin kaynama şeklini öne sürmektedir.

Napolyon'un Mısır Seferinin temelinde Fransızların karanlık Şark'a bilim ve medeniyet tedariki sağlama düşüncesi de bulunmaktaydı (Lockman, 2013:125).

Oryantal betimlemeler de Arap Baharı'nı anlamamıza yardımcı olabilir. ABD eski Dışişleri Bakanlarından Henry Kissinger, Araplar için; "Mısır olmadan savaş Suriye olmadan barış olmaz" der. Batılı bir politikacının yaklaşımı, Araplarda Mısır'ın savaşçı, Suriye'nin ise barışı temsil ettiği ya da Suriye'nin barışı istemesi gerekliliğinden yola çıkarak, Suriye'nin savaşçı yönü vurgulanmaktadır (Toraman, 2015:77-78).

Arap devrimlerine, Batının müdahalesi farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Müdahaleler; toplumsal yapıya ve otoriter siyasi rejimlere göre değişebilmektedir. Dışarının devrimlere yaklaşımı Arap sistemine değil "Arap alt sistemleri"nin küresel dengeler ile çıkarıcı uzlaşısına göre şekillenmektedir (Mostafa, 2014:89). 2013 yılında Mısır'da yaşanan askeri darbe sonrasında AB'nin Mısır ile ilişkileri devam etmiştir. AB çıkarıcı davranıp otoriter rejimler ile ilişkilerini sürdürebilmektedir (Bal, 2014:76). Ayhan da bölgede İsrail'den sonra Amerikan desteğine sahip olan Mısır'ın iç politikadan ziyade Amerikan ve İsrail politikalarına öncelik tanınmasının, toplumdaki farklı grupların demokrasi beklentisini boşa çıkaracağını ifade etmiştir (Ayhan, 2012:82).

Sömürge sonrası yapılar olarak da tanımlanan Arap Baharı ülkeleri, gerek yönetimleri gerekse de halkları kanalı ile batıyla işbirliğinde buldukları ölçüde mutlak yetçili yapılar olmasına rağmen göreceli olarak istikrarlarını koruyabilmektedirler. Libya örneğine karşı Bahreyn ve Yemen örnekleri incelendiğinde bu yaklaşım doğrulanmaktadır. Ülke örnekleri, Arap Baharı'nın oryantal yaklaşımın tezahürü olduğu düşüncesine katkı sağlamaktadır.

4. MARKSİZM

Marksizm⁹, toplumların çözülüş süreçlerini ekonomik dinamiklere dayandırmakla birlikte sermaye sahibi sınıf ile işçi sınıfı arasındaki çatışmayı vurgular. Kapitalizmin orta sınıfları yok edeceği ve işçi sınıfının sayıca artacağını öngörür. Kapitalizmin terk edilmesiyle oluşacak komünist topluma ve işçi sınıfı safına herkesi davet eder (Tonak, 2015:16).

Tarihin bütün dönemlerinde karmaşık bir sınıf döngüsünün var olduğunu ileri sürmektedir. Bu döngüsel süreç içerisinde Antik Roma, Ortaçağ, Feodal Toplum ve Burjuva Toplumu dönemlerinde, sınıflar bir diğer tanıma ve şekle dönüşerek var olmaya devam etmişlerdir (Marks ve Engels, 2004:14). Burjuva toplumuna karşı Proleteryanın örgütlenmesi sonucu burjuva iktidarı sona erdirilecektir. Komünist toplumdaki önceki aşama olan burjuva, aile içi duygusal ilişkileri parasal değerler üzerine inşaa etmeye başlamıştır. Geleneksel üretim tezgahların yıkılması, ülkeler arası malların değişimi, kültürler üstü bir dünya yaratma gibi sonuçlar, burjuvanın belirgin özellikleri arasındadır (Marks ve Engels, 2004:16). Yemen ve Libya örneklerinde görülen "kabile" yapısının Marksizm'deki "feodal" yapı ya da dönem tanımı ile örtüştüğü görülmektedir.

Arap Baharı, Marksizm'deki "sınıf" döngüsü tanımlamasından yola çıkılarak bu bölümde incelenmeye çalışılacaktır.

4.1. Marksizm ve Arap Baharı

Karl Marks, Max Weber gibi Avrupalı düşünürler, güçlü bir batının, dünyaya neden hükmettiğini bu hükmetmenin gereğini ve iyi olarak nitelenmesini, Oryantalist kavramı altında açıklamışlardır (Lockman, 2013:97-98). Lewis de aslında Marksistlerin, Oryantal bilgiden

⁹ Marksizm, 20. Yüzyılda Doğu Avrupa'da ve Üçüncü Dünya Ülkeleri'nde sosyalist devrimlere yol açmış, beşeri ve sosyal bilimlerde kendi adıyla anılacak disiplinin oluşmasına katkı sağlamıştır (Resnick ve Wolff, 2013:153).

beslendiğini düşünmektedir (Lewis, 1982:8).

Marks, Komünist Manifesto'dan bu yana toplumun iki kutuba ayrılacağını sermaye sınıfına karşı işçi sınıfının güçleneceğini ifade etmektedir. Bu düşünce toplumu küçük sermayeler sınıfı şeklinde resmetmekte ve kısırlaştırmaktadır. Tam aksine farklı toplumsal grup ve katmanları detaylı bir analize tabi tutmak daha yerinde olabilir (Savran ve diğ., 2015:66).

Mostafa, Halliday'ın tezine dayandığı şekliyle; bir ideoloji olarak bir devrimin, uluslararası boyutu berraktır. Bu devrimler modern kapitalizme karşı yapılmıştır (Mostafa, 2014:65). Glaser ve Walker, tarihin ilk sosyalist devrimini 1871 Paris Komünü olarak görmekte ve devamında; Rusya Ekim Devrimi (1917), Yugoslav ve Arnavutluk Devrimleri (1944-1945), Vietnam Devrimi (1945), Çin Devrimi (1949), Kore Devrimi (1950), Küba Devrimi (1959), Nikaragua Devrimi (1979) şeklinde örneklemektedirler (Savran, 2011:3). Çalışmamız "Arap Baharı"nın bu devrimler listesinde yerini sorgulamaya devam edecektir.

Arap Baharı; Neoliberal ekonominin tahribatını, devlet kontrolünün kaldırılması ile Keynesci politikalara yönelik süreçleri içermiştir (Dabaşı, 2015:99-100). Bolluk paradoksu Arap toplumlarında zenginlik yaratmış ama ekonomik kalkınma minimal düzeyde kalmıştır. Eğitimli alt-orta sınıf nitelikli iş sahibi değildir. İşsizlik beraberinde devlete karşı saygınlığı azaltmış ve bu sınıfın kendisini dünyada ikinci sınıf insan psikolojisine sahip olmasına neden olmuştur (Prashad, 2012:36).

Mısır'da yoksulluk rakamları astronomik düzeydeydi. Nüfus'un yarısı günlük iki doların altında bir gelire sahipti. İntifah reformları işçi sınıfı ve köylülerin sosyal olanakları üzerinde tahribat yapmıştır (Prashad, 2012:29). Mısır'da Nasır döneminde Arap sosyalizmi uygulanmasına karşın devlet kapitalizmi ile işleyen bir sistem mevcuttu. Nasır, büyük toprak sahiplerinin tasfiye edilmesini istiyordu.

1952 yılında "Hür Subaylar Darbesi" bu grubu tasfiye etti. Toprağın bir kısmı köylüye kontrat yapılarak veya kiralanarak dağıtıldı. Buradaki amaç; az gelişmiş ülkelerin gelişmek için izlediği strateji, tarımdan sağlanan girdiyle sanayiye finansman temini ve sanayileşme ile birlikte kalkınmanın sağlanmasıydı (Atacan, 2014:105). Mısır'daki isyanın nedenleri; anti-demokratik yönetim, çoğulcu demokrasi taleplerinin bastırılması, yolsuzluk, insan hakları ihlali ve gelir adaletsizliği sayılabilir (Achy, 2010). Mısır'da emek yoğun sektörlerde; şartlar köleliğe uygun, ücretli kölelik söz konusuydu. 20 milyon çalışan açlık sınırının altında yaşamaktadır. Bu tür veriler Mısır'da ekmek kavramının önemli bir sorun olduğunu işaret etmektedir (Atacan, 2014:108). Atacan'ın ücretli kölelik tanımı, Marksist metodolojiyi doğrulamaktadır. Marksizm'e göre sermayenin ürettiği malın artık değeri, üretim araçlarına sahip sermayedarlara kar olarak geri dönecektir. İşçi, ilk dönemlerde bütün yaşamını bu üretim süreci için harcamak zorunda kalacaktır. İşçi örgütlenmesi "proleter devrim" bu durumdan komünist devlet yapısı ile kurtulacaktır.

Tunus'da sosyalistlerin rejimle ilişkisi Burgiba ve sonrasında Zeynel Abidin döneminde de muhalif olarak kalmıştır. Sendikal düzeyde çalışmalarını yürütmüşlerdir. 14 Ocak 2011 devrimine kadar iktidar ile sosyalistlerin ilişkileri problemlidir (Ayhan, 2012:29). Tunus'taki ilk kırılma noktası, Elektronik Yüksek Mühendisi Muhammed Buazizi'nin işsiz kalması ve seyyar satıcılık yaparken tezgahına el konulması sonucu kendisini yakması olmuştur. Ülkede işsizlik önemli bir sorun teşkil etmektedir. Eğitimli insanların sayıca çok olmasına karşın uygun işlerde istihdam edilmemektedirler. Eğitim sistemi ile ekonomi politikaların uyumsuzluğu siyasi taleplere dönüşebilmektedir. Siyasi talepler karşılayacak demokratik yapının var olmayışı diktatör yönetimlerde şiddet ortamına neden olabilmektedir.

Gelişmelerin arkasında baskıcı yönetimleri istemeyen ve uluslar arası arenada kendilerini dışlanmış hisseden Arap gençleri bulunmaktadır. Petrol ve doğalgaz zengini olmalarına karşın Filistin sorununda aciz kaldıklarını düşünmektedirler (Kösebalaban ve diğ., 2014:198-199). Ayhan'a göre 14 Ocak 2011 tarihinde Tunus lideri Zeynel Abidin'in Suudi Arabistan'a gitmesi yeni bir dönemin başlangıcıydı. Tunuslular kısa zamanda devrim hareketinin birinci aşamasını tamamlamışlardı (Ayhan, 2012:49-50). Tunus'taki devrim sürecinin geliştireceği demokratikleşme bölge halkları için bir milat sayılacaktır (Ayhan, 2012:72).

Yemen'de ise bir dönem kendisini Marksist hükümet(ler) olarak ileri süren yönetimler bulunmaktaydı (Walker, 2011:25). Bağdat ve Beyrut'un bir zamanlar komünizm hareketine ev sahipliği yaptıkları bilinmektedir.

Katı bir aşiret yapısına sahip olmasına rağmen, Libya'daki isyanın yoksulluk sorunu ile bir ilişkisi bulunmamaktadır. Ülke 6 milyon nüfusa sahip zengin bir ülkedir. Bazı isyancılar sorunun "ekmek" olmadığını "özgürlük" olduğunu dile getirmektedir (Ersoy, 2014:240-241). Aksine Tripoli Post Gazetesi, işsizlik oranını 20.74, sayı olarak 1.3 milyon şeklinde belirtmektedir (Tripoli Post, 06.03.2009). Üzerinde durulması gereken nokta; 1972'de Kaddafi'nin Mısır ve SSCB'ne yakınlaştığı ve iç politikada sosyalist bir toplum kurmaya çalışmış olmasıdır. Arap Sosyalist Partisi dışında tüm partilerin çalışmalarını yasaklatmıştır (Ayhan, 2012:154-155).

Arap Baharı sürecinden yaklaşık 150 yıl öncesi kadar dönemde Karl Marks, kapitalist ülkeler üzerinden bir devrim olacağı öngörüsüne sahip olmuştur. İngiltere bu öngörünün örneklerinden biri olmasına rağmen Rusya'da Marksizm devlet gücüyle uygulanmaya çalışılmıştır. Arap Baharı ülkelerinin kapitalist süreci yoğun olarak yaşamadığı bilinmekle beraber feodal yapıdan kapitalist yapıya doğru yoğun bir süreç yaşanmadan olaylar

başlamıştır. Arap Baharı sürecinde sloganlar direkt Marksist terminolojiler içermemesine karşın Marksist ilkeler, göstericilerin talepleri içerisinde yer edinmiştir. İşsizlik, neoliberal politikaların başarısızlığı örnek gösterilebilir.

Bu süreçte batılı devletlerin siyasi yaklaşımlarının, ekonomik çıkarlar üzerinden olduğu görülebilir. Oryantalist yazar Said, Sömürgeleştirmenin amaçlarını; tanımak ve sonra menfaat sağlamak şeklinde açıklamaktadır. (Said, 1998:146).

“Avrupa'nın sömürgeci girişimlerinin temelinde, Doğu hakkında söylenebilecekleri tek yönlü olarak belirleyen bir iktidardan bahsedilebilir. Doğu denen özel bütünlüğün söz konusu olduğu her durumda etkili olan iktidar, oryantalizmin Doğu'ya ilişkin karmaşık fikirler dizisini belirleyen genellemelerini yaratır. Batı'nın böylesi genellemeleri inşa etmedeki amacı, Doğu'yu ideolojik bir düzlemde söylemler aracılığıyla sömürge bürokrasilerinin ya da sömürge biçimlerinin bir temsili konumuna getirmek istemesidir. Bu anlamda Batı'nın Doğulu temsilleri yaygın bir siyasal etkinlikle iç içedir.” (Eren, 2013:119).

Bal'ın yaklaşımı da Eren'in ifadesi ile paralellik arz etmektedir. AB'nin Arap ülkelerine yönelik desteklediği reformlar ile yardımlar bölge halkının değil baskıcı rejimlerin çıkarına hizmet etmiş; halkın fakirleşmesine, eşitsizliklerin çoğalmasına, yaşam standartlarının kötüleşmesine ve huzursuzluğa neden olmuştur (Bal, 2014:78).

Sijani, Arap Baharı'ndaki taleplerden birincisini sömürgecilikle mücadele, ikincisini dış güçlerin baskınlığına karşı mücadele ve üçüncüsünü doğu kültürünün hakimiyet kurabileceği bir alan yaratmak isteği şeklinde açıklamaktadır (Sijani, 2014:578).

Marks, New York Daily Tribune'de yayınladığı makalelerinde; Hindistan toplumunun diğer Asya toplumları gibi durağan olduğu ve değişmediği kanaatindeydi. Kurak iklim durumları Mısır, Mezopotamya, İran ve Hindistan arasındaki bölgede suni sulamayı zorunlu kıldığından güçlü bir hükümetin varlığı gerekliydi. Marks'a göre bu zorba ve mutlak hakimiyet durumu çok eskiden beri vardı ve Asya toplumlarının "mutlakiyetçi" karakterini yansıtmaktaydı (Lockman, 2013:141). Oryantal mutlakiyetçilik; Montesquieu, Mill, Marks, Weber gibi düşünürlerden 20. yüzyıla uzanan bir geleneğin ortak tanımıydı. Bu mutlakiyetçi Asya toplumları; idari özerkliğe sahip, aralarında kan davası bulunan, dini, kabilevi, ırki topluluklardan meydana gelen anlaşılması zor bir yapıya sahiptiler (Lockman, 2013:171). Oryantal mutlakiyetçilik, toplumun tek kişinin çıkarına terk edilmesi, baskılardan dolayı oluşan meşru bir kölelik ile feodal gücün izdüşümü gibi özellikleri barındırmaktadır (Ventura, 2017:289).

Marksist yaklaşımlara karşı eleştiriler; kültürün küçümsendiği ve göz ardı edildiği şeklindedir. Ortadoğu'da (İran Devrimi, İslamcı Hareketler), İsrail'de Mesihçi dini anlayışın gelişmesi, Birleşik Devletler'de Protestanlığın gelişimi gibi hareketlerin devamlılığı ve siyasileşmesine karşın Marksizmin yetersiz kalıştıydı (Lockman, 2013:304).

Marksist sosyolog Turner, oryantalist sosyolojinin temel önermelerini birkaç temelde inceler. Birincisi; Hristiyanlığın değişen yapısına karşın İslamiyet'in durağan kalması, ikincisi; İslam toplumlarındaki durağanlaşmanın nedenleri üzerinde durmasıdır. Bunlar: özel mülkiyetin olmayışı, genel bir kölelik olgusu ve yöneticilerin mutlakiyetçiliği (Yıldız, 2002:87). Ortadoğu'da ve Kuzey Afrika'da meşruiyeti İslam dinine dayandırılan köleliğin bir dönem uygulandığı görülmüştür (Cronin, 2016:957). Marksçı analizleri yapan akademisyenler, İslamı durağan bir medeniyet olarak betimlemiş ve sadece

Batı'nın durgun toplumları değiştirebileceğini iddia etmişlerdir (Lockman, 2013:144).

5. SONUÇ

Arap Baharı, Arap Uyanışı, Arap Devrimleri gibi tanımlamaların batılı yazarlar ve medya tarafından sıkça kullanıldığı görülmektedir. Libya için bahar tanımlamasını Suudi Arabistan, Bahreyn gibi ülkeler üzerinde kodlamaya çalışmak bu dönemde pek de az rastlanan tanımlar arasındadır. Oryantalizm akımının çıkış değeri devrimleri yönetmek olmasa da anlaşılması zor Arap Baharı sürecinin, oryantalist tanımlardan bağımsız olmadığı görülmektedir. Batı modernitesinin sahip olduğu teknolojik ve kültürel birikim, yerel çatışmalara yaklaşımı tanımlamada kendi meşruiyet zeminini sağlamlaştırabilmektedir.

Geçmiş İspanyol, Portekiz ve Hollanda sömürgelerine kadar dayanan tarihsel sürecin tanımlayıcı yaklaşımı, Arap Baharı üzerinde çokça yüzeysel kalmamaktadır. Söz konusu ülkelerin coğrafi, dini ve kültürel kodları "Modernizm" kavramını tanımlamada yetersiz kalabilmektedir. Demokrasi'nin güdümlü olduğu Ortadoğu coğrafyası, bu dönemde siyasal çatışmalara tanıklık etmektedir. İktisadi gücün aynı zamanda siyasi güç olduğu varsayımıyla bu ülkeler; güçlü, kapitalist güçlerin çıkar çatışma sahasına dönebilmektedir. Arap Baharı'nın, Oryantalist yaklaşımın sonucu olduğu tezi, farklı ülkeler üzerinde farklı politikalar şeklinde yansımaları neticesinde doğrulanmaktadır.

Arap Baharı'nın genel olarak İslam ülkelerinde yaşanmış olması, Marksist yazarların İslam'ın durağan olduğu tezine katkıda bulunmaktadır. Rönesans ve Reform Hareketlerinin Hristiyan batıda ortaya çıktığı düşünülürse bu düşünce doğrulanmaktadır. Marks'ın doğu toplumları için kullandığı "oryantal mutlakiyetçilik" bu değerlendirmeye örtüşmektedir. Marks, Hindistan üzerinden değerlendirmelerle; Uzakdoğu ile

Ortadoğu'nun dinamiğinden dolayı doğal bir yaşam içerisinde bulunduğunu ifade etmektedir. Marks hem Oryantalist tanımlardan beslenmekte hem de bu kavramın meşruiyetini pekiştirmektedir. Orta ve dar gelirli sınıflara yönelik politikaların yetersizliği, Marksçı kuramların siyasal sahaya çıkmasına neden olabilmektedir. Zaten sömürge sonrası yapıların ekonomik krizlerle mücadelede yetersiz kalmaları isyan sürecini doğurmuştur.

Marksist terminolojiyi Arap Baharı sürecinde somutlaştırmaya çalışmak,

kapitalizmi yoğun şekilde yaşamayan bu tür toplumlarda yetersiz kalabilir. Özel mülkiyetin çevresinde beliren sınıf kavramına, Marksist paradigma dinamik bir sıfat ile yaklaşmaya çalışır. Arap Baharı olgusu bu dinamizmin bir evresi olarak değerlendirilebilir. Arap Baharı'nın çıkış noktası Marksist ideoloji, nihai hedefi ise işçi sınıfının egemen olacağı komünist bir devlet olmasa da yaşanan olayların Marksist yaklaşımın "tarihsel döngü" kavramından bağımsız olmadığı sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

1. ACHY, L. (2010). "Concerns of Egyptian Youth: A Forgotten Majority", Carnegie Endowment for International Peace, <http://carnegie-mec.org/publications/?fa=show&id=42160>, 01.02.2017.
2. ALSHEHABI, O. H. (2014) Radical Transformations and Radical Contestations: Bahrain's Spatial-Demographic Revolution, Middle East Critique, 23(1):29-51.
3. ATACAN, F. (2014). Ortadoğu Konuşmaları, Bölgesel ve Küresel Perspektiften "Arap Baharı", (Ed.) KOR, Z. T. Mısır'da 25 Ocak Devrimi'nin Arka Planı: "Ekmek, Hürriyet, Adalet", Küre Yayınları, İstanbul, 103-133.
4. ATACAN, F. (2014). Ortadoğu Konuşmaları, Bölgesel ve Küresel Perspektiften "Arap Baharı" (Ed.) KOR, Z. T. Mısır'da "Devrim Hikayesi" ve Geçiş Sürecinin Temel Problemleri, Küre Yayınları, İstanbul, 165-193.
5. AYHAN, V. (2012). Arap Baharı, İsyenlar, Devrimler ve Değişim, Mkm Yayıncılık, Bursa.
6. BAL, P. (2014). Arap Baharı Üzerine Değerlendirmeler (Ed.). GÖZKAMAN, A. ve PAKSOY, P., Avrupa Birliği'nin Arap Baharı'na Bakışı ve Dış Politikası Üzerine Bir Değerlendirme, Detaycılık, Ankara, 64-84.
7. BOZKURT, Ö. ve ERGUN, T. (2008). Kamu Yönetimi Sözlüğü (Ed). SEZEN, S. Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını, Ankara, No: 342.
8. CRONIN, S. (2016). Islam, slave agency and abolitionism in Iran, the Middle East and North Africa, Middle Eastern Studies, 52(6):953-977.
9. DABAŞI, H. (2015). Arap Baharı Postkolonyalizmin Sonu, (Çev.) ESEN, A. T. Sümer Yayıncılık, İstanbul.
10. DAĞCI, K. (2006). "AB ve ABD'nin Orta Doğu Stratejileri ve Büyük Orta Doğu Projesi", (Ed.) SANDIKLI, A. ve DAĞCI, K. Büyük Orta Doğu Projesi; Yeni Oluşumlar ve Değişen Dengeler, Tasarım Yayınları, İstanbul, 175-188.
11. DEL PANTA, G. (2017). Weathering the storm: why was there no Arab uprising in Algeria?, Democratization, pp. 1-18. DOI: 10.1080/13510347.2016.1275575
12. DURAC, V. (2012) Yemen's Arab Spring Democratic Opening or Regime Maintenance?, Mediterranean Politics, 17(2):161-178.

13. EREN, G. (2013).Edward Said: Oryantalist Söylem Analizinin Metodolojik Temelleri, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
14. ERSOY, M. A. (2014). Ortadoğu Konuşmaları, Bölgesel ve Küresel Perspektiften “Arap Baharı” (Ed.) KOR, Z. T. Bir Gazeteci'nin Gözünden “Arap Baharı”: Suriye, Libya ve Yemen. Küre Yayınları, İstanbul, 235-273.
15. GERGES. F. (2014). Ortadoğu Konuşmaları, Bölgesel ve Küresel Perspektiften “Arap Baharı” (Ed.) KOR, Z. T. Ortadoğu Uluslararası İlişkiler Çalışmaları: Tarih, Teori ve Metodoloji Üzerine Bir Haşiye, KüreYayınları, İstanbul, 25-57.
16. FULLER, G. E. (2016) Türkiye ve Arap Baharı, (Çev.) ACAR, M. Eksi Kitaplar, Ankara.
17. GÖKMEN, M. ve HAAS, T. (2012). Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru, Popüler Jeopolitik, Oryantalizm ve Uluslararası İlişkiler, (Ed.) ANAZ, N.ve ÖZKAN, M. Arap Dünyasına Dair Modern Oryantalizmin Tasavvuru: National Geographic Dergisi (1996-2006), İlke yayıncılık, İstanbul, 39-56.
18. HEYDEMANN, S. (2013). Tracking the “Arab Spring”: Syria and the Future of Authoritarianism, Journal of Democracy, 24(4): 59-73.
19. HEYWOOD, A. (2013). Siyaset, (Çev.) ÖZİPEK, B. B. ve diğ, Adres Yayınları, Ankara.
20. JOYA, A. (2012). ‘Syria and the Arab Spring: The Evolution of the Conflict and the Role of the Domestic and External Factors’, Ortadoğu Etütleri, 4(1): 27-52.
21. KIENLE, E. (2012) Egypt without Mubarak, Tunisia after Bin Ali: theory, history and the ‘Arab Spring’, Economy and Society, 41(4): 532-557.
22. KÖCHLER, H.(2014). Ortadoğu Konuşmaları, Bölgesel ve Küresel Perspektiften “Arap Baharı”,(Ed.) KOR, Z. T. “Arap Baharı”nda Sosyal Medyanın Etkisi, Küre Yayınları, İstanbul, 365-385.
23. KÖSEBALABAN, H., ŞENEL M. ve ULUTAŞ, U.(2014). Ortadoğu Konuşmaları, Bölgesel ve Küresel Perspektiften “Arap Baharı”,(Ed.) KOR, Z. T. “Arap Baharı”nın İlk Demokratik Deneyimi: Tunus Seçimleri, Küre Yayınları, İstanbul, 195-233.
24. LEWIS, B. (1982). The Question of Orientalism, The New York Review of Books.<https://www.amherst.edu/media/view/307584/original/The+Question+of+Orientalism+by+Bernard+Lewis+%7C+The+New+York+Review+of+Book+s.pdf>. 12.04.2017
25. Libya's Unemployment at 20.7 Percent<http://www.tripolipost.com/articledetail.asp?c=2&i=2905>, 21.12.2016
26. LOCKMAN, Z. (2013). Hangi Ortadoğu ? Oryantalizm, Tarih, Siyaset, (Çev.) BİRİNCİ, B. Küre Yayınları, İstanbul.
27. MARX, K. and ENGELS, F. (2004). Manifesto of the Communist Party, (Ed.) Andy Blunden, Progress Publishers, Moscow, (First Published 1848).
28. MOSTAFA, N. (2014). Ortadoğu Konuşmaları, Bölgesel ve Küresel Perspektiften “Arap Baharı”,(Ed.) KOR, Z. T. Arap Devrimleri ve Uluslararası Sistem: Gidişat, Problemler ve Hedefler, Küre Yayınları, İstanbul, 59-101.
29. NURUZZAMAN, M. (2013). Politics, Economics and Saudi Military Intervention in Bahrain, Journal of Contemporary Asia, 43(2):363-378.
30. PHILLIPS, S. (2011). Chapter Seven: Yemen and the 2011 Arab Uprisings, Adelphi Series, 51(420): 123-134.

31. RESNICK, S. A. ve WOLFF, R. D. (2013) *Marxism, Rethinking Marxism, A Journal of Economics, Culture & Society*, 25(2):152-162.
32. SALAMEY, I. (2015). *Post-Arab Spring: changes and challenges*, *Third World Quarterly*, 36(1): 111-129.
33. SAİD, E. (1998). *Oryantalizm*, (Çev.) UZEL, N. İrfan Yayınevi, İstanbul.
34. SAVRAN, S. (2015). *Marksizm ve Sınıflar, Dünya’da ve Türkiye’de Sınıflar ve Mücadeleleri*, (Haz.) SAVRAN, S. ve diğ., *Sınıfları Haritalamak: Sınıflar Birbirinden Nasıl Ayrılır ?*, Yordam Kitap, İstanbul, 25-67.
35. SAVRAN, S. (2011). *20. Yüzyılda Marksizm*, (Ed.) GLASER, D. ve WALKER, D. M. *20. Yüzyıl Marksizminin Mirası*, Versus Kitap, İstanbul, 1-24.
36. SIJANI, A. A. M. (2014). *Ortadoğu Konuşmaları, Bölgesel ve Küresel Perspektiften “Arap Baharı”*, (Ed.) KOR, Z. T. *İranlı Bir Diplomatın Gözünden Değişen Ortadoğu*, Küre Yayınları, İstanbul, 577-591.
37. SOTNIÇENKO, A. (2014). *Ortadoğu Konuşmaları, Bölgesel ve Küresel Perspektiften “Arap Baharı”*, (Ed.) KOR, Z. T. *“Arap Baharı” Sürecinde Rusya’nın Ortadoğu Politikası*, Küre Yayınları, İstanbul, 387-411.
38. TONAK, E. A. (2015). *Marksizm ve Sınıflar, Dünya’da ve Türkiye’de Sınıflar ve Mücadeleleri*, (Haz.) SAVRAN, S. ve diğ., *Komünist Manifesto’dan Kapital’e Sınıflar*, Yordam Kitap, İstanbul, 15-20.
39. TORAMAN, İ. (2015). *Arap Baharı ve Suriye*, Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.
40. TORLAK, F. ve ÖZCAN, M. (2014). *Ortadoğu Konuşmaları, Bölgesel ve Küresel Perspektiften “Arap Baharı”*, (Ed.) KOR, Z. T. *İşgalin Dokuzuncu Yıldönümünde Irak*, Küre Yayınları, İstanbul, 275-309.
41. VENTURA, L. (2017). *The “Arab Spring” and Orientalist Stereotypes: The Role of Orientalism in the Narration of the Revolts in the Arab World*, *Interventions*, 19(2): 282-297.
42. PRASHAD, V. (2012). *Arap Baharı, Libya Kışı*, (Çev.) ALPAGUT, Ş. Yordam Kitap, İstanbul.
43. YILDIZ, Ş. (2002). *Oryantalizm ve İslam Tarihine Oryantalist Yaklaşımlar*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.